

გიორგი გელაძე

ასოცირებული პროფესორი,
კონსტიტუციური კვლევების ცენტრი,
ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი.

გიორგი ნონიაშვილი

მკვლევარი,
კონსტიტუციური კვლევების ცენტრი,
ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი.

რელიგიური ორგანიზაციების რეგისტრაციის საკითხი ქართულ კანონმდებლობაში

აბსტრაქტი

რელიგიური ორგანიზაციებისთვის სამართლებრივი სტატუსის განსაზღვრის საკითხი საქართველოს კანონმდებლობის ძირითად გამოწვევად იყო მიჩნეული. რელიგიურ ორგანიზაციებისთვის იურიდიული სტატუსის მინიჭებას აფერხებდა როგორც გაუმართავი და მუდმივად რეფორმირებადი საკანონმდებლო ბაზა, ისე ცვალებადი დამოკიდებულებებიც საკითხის გადაწყვეტის გზებთან მიმართებაში. 2011 წელს განხორციელებული სამართლებრივი რეფორმა, ბოლო ეტაპია, როდესაც რეგისტრაციის კანონმდებლობაში არსებული ხარვეზების შევსება გახდა შესაძლებელი. სტატიის მიზანია, აღწეროს რეფორმის წინაისტორია, მისი განხორციელების პროცესი და შინაარსი. ავტორები ასაბუთებენ, რომ რეფორმის შედეგადაც საქართველომ მიიღო რელიგიური ორგანიზაციებისთვის იურიდიული სტატუსის მინიჭების ერთ-ერთი ყველაზე ლიბერალური კანონმდებლობა ევროპულ ქვეყნებს შორის.

შესავალი

დამოუკიდებელი საქართველოს მეორე კონსტიტუციის მიღებასთან ერთად¹ გეომეტრიული სისწრაფით გაფართოვდა საქართველოს საკანონმდებლო ბაზაც. ვაკუუმის შევსების მცდელობა საკანონმდებლო ისტერიაში გადაიზარდა და დროის მოკლე მონაკვეთში ასობით კანონის

¹ საქართველოს პირველი კონსტიტუცია 1921 წ.; მეორე კონსტიტუცია 1995 წ.

მიღებით დასრულდა. კანონების დიდი ნაწილიც არათუ თანხვედრაში, არამედ ურთიერთგამომრიცხავიც კი იყო. ამ მდგომარეობაში აღმოჩნდა რელიგიური ორგანიზაციების რეგისტრაციის საკითხიც, რომლის მოწესრიგებაც სამოქალაქო კოდექსით განისაზღვრა. თუმცა მალევე გახდა აშკარა, რომ შემოთავაზებული ფორმულა ამოუხსნელ განტოლებად იქცა რელიგიური ჯგუფებისთვის და სამართლებრივი სტატუსის მინიჭების ნაცვლად მათი პირდაპირი თუ ირიბი დევნისთვის გამოიყენებოდა.

რელიგიური ორგანიზაციის რეგისტრაციის საკითხი ერთგვარი ანარეკლია ორი ინსტიტუტის თანაარსებობისა. ერთია სახელმწიფოს დამოკიდებულება რელიგიის თავისუფლების მიმართ, მეორე სახელმწიფოსა და ეკლესიის ურთიერთობის მოდელი. პირველ შემთხვევაში საქართველოს კონსტიტუცია რელიგიის თავისუფლების დაცვის ფართო სტანდარტს ადგენს. რაც შეეხება მეორე საკითხს, აქ კონსტიტუციის შინაარსის გაგება დღემდე აზრთა სხვადასხვაობის საფუძველია.

სტატია მიმოიხილავს რელიგიური ორგანიზაციების რეგისტრაციის საკითხის შესახებ არსებულ რეგულაციებს საკითხის რეგულირების თავდაპირველი მცდელობებიდან უახლეს რეფორმებამდე.

I. რელიგიური ორგანიზაციების რეგისტრაციის საკითხი ევროპულ ქვეყნებში და კვლევები

რელიგიური ორგანიზაციების რეგისტრაციის საკითხი არაერთგვაროვნადაა დარეგულირებული ევროკავშირის წევრ ქვეყნებში. რეგისტრაციის მოდელი დამოკიდებულია ტრადიციულ ფაქტორებზე, ისტორიულ გამოცდილებებზე და მზარდია საერთაშორისო და რეგიონული სისტემების გავლენაც.

ტრადიციულად, ქრისტიანული ევროპული სახელმწიფოები სახელმწიფოსა და ეკლესიის ურთიერთობის თვალსაზრისით, შეიძლება ფავოროტიზმშიც დავადანამაშულოთ, ვინაიდან ხშირად გვხვდება საკანონმდებლო დონეზე მზარდაჭერილი განსხვავებული და წამახალისებელი დამოკიდებულება ტრადიციული² ეკლესიების მიმართ, თუმცა უკანასკნელ წლებში ეს ტენდენცია ადგილს უთმობს დეესტაბლიშმენტის მოძრაობას, რაზეც ქვემოთ გვექნება საუბარი.

ა) რომის სამართალი – საფუძვლები

როგორც ბევრ სხვა სამართლებრივ ინსტიტუტს ევროპაში, რელიგიური ორგანიზაციების სამართლებრივი სტატუსის საფუძვლების ძიებასაც რომის სამართალთან მივყავართ. ძველ

² ტრადიციულად მოვიხსენიებთ ეკლესიებს, რომელთაც სახელმწიფოში არსებობის სხვებთან შედარებით ხანგრძლივი ისტორია აქვთ. ტერმინი თავისთავად პრობლემურია და ხშირად გამოიყენება დისკრიმინაციულ კონტექსტში.

როში შეიქმნა პირველი გაერთიანებები, რაც თანამედროვე იურიდიული პირის ინსტიტუტის წინამორბედად შეიძლება ჩავთვალოთ. XII ტაბულის კანონი რამდენიმე სახის კორპორაციას, გაერთიანებას, ანუ საზოგადოებას იცნობს. მათ შორისაა „*municipia*“, რასაც რომელი იურისტები ადგილობრივი თვითმმართველობის ტიპის წარმონაქმნებს უწოდებდნენ³, „*populus romanus*“, ანუ რომელი მოქალაქეები, რომელთაც გაერთიანებული უფლება ჰქონდათ სხვადასხვა ინტერესების გარშემო და რელიგიური მიზნების მქონე საზოგადოებები (*sodalitates, collegia sodalicia*). გაიუსის ცნობებით, რელიგიურ გაერთიანებებს უფლება ჰქონდათ, თავად შეედგინათ საკუთარი წესდებები და საკუთარ საქმიანობაში ვალდებულები იყვნენ, დამორჩილებოდნენ კანონს. თუმცა თანამედროვე სახით იურიდიული პირის ცნებას რომის კანონები არ იცნობდა, მაგ., გაერთიანებების საკუთრებაში არსებული ქონება ყველა მონაწილის წილობრივ საკუთრებად ითვლებოდა.

ბ) შუა საუკუნეების იურისტები და რელიგიური ორგანიზაციების შექმნის წინა პირობები კონტინენტურ ევროპაში

შუა საუკუნეების გლოსატორებმა „*collegia*“⁴ მოდელური გაერთიანების სისტემად აიღეს რომის სამართლიდან და მის საფუძველზე ახალი ინსტიტუტის განვითარებას მიჰყვეს ხელი. თუმცა სანამ ცივილიზტები იურიდიულ პირს ცალკე სუბიექტად გაიზრებდნენ, კანონისტებმა ახალი ცნების აქტიური გამოყენება უკვე დაიწყეს ეკლესიებთან მიმართებაში. მათ იგი მიუსადაგეს სხვადასხვა კონგრეგაციებს, მონასტრებსა და მთლიანად ეკლესიასაც კი. როგორც ერნსტ კანტოროვიცი მიუთითებს, ეკლესიის უძველესი აღმნიშვნელი „*universitas fidelium*“ იმის დასტურია, რომ კანონისტებს შორის დიდი იყო სურვილი, ორგანოლოგიურ და ანტროპომორფიულ ბუნებასთან ერთად ეკლესიას იურიდიული პირის ფორმაც შეეძინა⁵.

1245 წელს ლიონის კრებაზე პაპმა ინოკენტი IV მიუთითა, რომ დაუშვებელი იყო ეკლესიებს მოპყრობოდნენ როგორც ჩვეულებრივ პირებს, რადგან მათ არ გააჩნდათ სული და მხოლოდ წარმოსახვის ნაყოფს წარმოადგენდნენ⁶. პაპის სიტყვა არამც და არამც მიზნად არ ისახავდა ახალი სამართლებრივი ინსტიტუტის შექმნას, ამისდა მიუხედავად, მისი შეფასება კანონისტებისთვის ახალი კვლევის მოტივატორად იქცა და მალევე შეიქმნა „ფიქტიური პირების“ კონცეფცია, რაც სწრაფად გავრცელდა იურისტებში. საბოლოოდ, პოსტგლოსატორების სკოლის ცნობილმა

³ Bryan Walker, J. T. Aaby, *The commentaries of Gaius and Rules of Ulpian* By Gaius, DomitiusUlpianus (The Lawbook Exchange, LTD, New Jersey, 2005), გვ. 416.

⁴ Paul G. Kauper and Stephen C. Ellis, *Religious Corporations and the Law*, Michigan Law Review, Vol. 71, No. 8 (Aug., 1973), გვ. 1503.

⁵ Ernst Hartwig Kantorowicz, *The King's two bodies: a study in mediaeval political theology* (Princeton University Press, New Jersey 1957) გვ. 307-309.

⁶ „cum collegium in causa universitatis fingatur una persona, finguntur enim aedem personae cum praedecessoribus, capitulum, quod est nomen intellectuale et res incorporalis“.

წარმომადგენელმა ბალდუსმა, აკურსიუსისა და ბარტოლუსის ტექსტების გავლენით ჩამოაყალიბა ძირითადი პრინციპი „fiction imitates nature“, რითაც საბოლოოდ დასრულდა იურიდიული პირის იდეის დამუშავება და რელიგიურ ორგანიზაციებს მიეცათ საეკლესიო პირებისგან დამოუკიდებლად არსებული სუბიექტების სამართლებრივი სტატუსი⁷.

კონტინენტურ ევროპაში რეგისტრაციის თანამედროვე ტრადიციაზე გავლენა იქონია რეფორმაციის პერიოდმა. ლუთერის მიერ „გაახალგაზრდავებული“ სიმფონიის დოქტრინა მიწიერ ბოროტებასთან საბრძოლველად და ზეციური პრობლემების მოსაგვარებლად ცივილური და კანონიკური სამართლის სისტემების გამიჯვნასაც ითვალისწინებდა. ამ დოქტრინით რეფორმაციამ მიიღო სახელმწიფოს მიერ შექმნილი სამართალი და პროტესტანტული ეკლესიებიც არ ეწინააღმდეგებოდნენ საერო, სეკულარული სამართლის სივრცის არსებობას⁸. მიუხედავად იმისა, რომ რომის წმინდა ეკლესიისთვის მიუღებელი იყო სახელმწიფოს მხრიდან რეგისტრაციის ნებისმიერი აღიარება, ვინაიდან ის საკუთარ თავს „ღვთიური სამართლის“ სუბიექტად აღიქვამდა, რეფორმაციის შემდეგ ისიც იძულებული გახდა, დამორჩილებოდა ახალ წესრიგს და სახელმწიფოებთან ურთიერთობების მოწესრიგების ახალი გზები ეძებნა. ერთ-ერთი ფორმა სახელმწიფოსა და რომის ეკლესიას შორის ურთიერთობისთვის კონკორდატების სისტემა გახდა.

ცალკე უნდა მოვიხსენიოთ კონკორდატების სისტემა. კონკორდატი სახელმწიფოსა და ეკლესიის ურთიერთობის უძველესი ფორმაა და შესაძლოა ითქვას, რომ ეკლესიის რეგისტრაციის ყველაზე გავრცელებული ფორმაც შუა საუკუნეებში. კონკორდატის რეგისტრაციასთან გათანაბრება, რა თქმა უნდა, პირობითი მნიშვნელობის მატარებელია, თუმცა კონკორდატის დანიშნულება ისეთი საკითხების მოწესრიგება იყო, როგორცაა ქონებრივი ურთიერთობები და ეკლესიის ავტონომიურობა, რაც რეგისტრაციის განსხვავებული ისტიტუტებისთვის საერთო მიზანს წარმოადგენს. კონკორდატის დადება სხვადასხვა გზით რეალიზდებოდა, როგორცაა ხელშეკრულება, ნოტების გაცვლა, პროტოკოლები, შეთანხმებები, Modus Vivendi და ა.შ.⁹.

გ) რელიგიური ორგანიზაციების რეგისტრაცია და საერთო სამართლის სისტემა

საერთო სამართლის სისტემამ ანგლიკანურ ეკლესიასა და სახელმწიფოს შორის ურთიერთობების საინტერესო მოდელი დაამკვიდრა. იურიდიულ პირად ჩამოყალიბება ეკლესიებისთვის სახელმწიფო ჩარევისგან დაცვის საშუალებად იქცა. ეკლესიების დაფუძნება, პირობითად რეგისტრაცია, ძალიან სწრაფად ხდებოდა, ეკლესიას არ ჰქონდა სპეციალური სტატუსი და შემდ-

⁷ Ernst Hartwig Kantorowicz, *The King's two bodies: a study in mediaeval political theology* (Princeton University Press, New Jersey 1957) გვ. 309
⁸ O'Donovan Oliver and Lockwood O'Donovan Joan, *From Irenæus to Grotius, A Sourcebook in Political Thought*, (Michigan, 1999) გვ. 583.
⁹ Maurizio Ragazzi, *Multiculturalism and Church-State Concordats in Multiculturalism and International Law*, Sienho Yee & Jacques-Yvan Morin (ed) (MartinusNijhoff Publishers, Boston 2009) გვ. 702.

გომ საქმიანობასაც სახელმწიფოს ჩარევის გარეშე ახორციელებდა¹⁰. ურთიერთობის ამგვარ რეჟიმს საკუთარი საინტერესო პრეისტორია ჰქონდა და მის გასაგებად რამდენიმე ფაქტს უნდა მივადევნოთ თვალი.

ფრედრიკ პოლოკი და ფრედრიკ უილიამ მეიტლანდი ხაზს უსვამენ ქონებრივი ურთიერთობების მოწესრიგების საჭიროებას, როგორც რეგისტრაციის ინსტიტუტის შექმნის ერთ-ერთ საფუძველს. სახელმწიფოს ხშირად უჭირდა რელიგიური პირების ქონების მესაკუთრეთა განსაზღვრა და ამიტომ ხშირად იყო შემთხვევები, როდესაც ეპისკოპოსთა ქონება უმემკვიდროდ მიიჩნეოდა და გადაეცემოდა მეფეს. ეკლესიების იურიდიულ პირებად ჩამოყალიბებამ ამგვარი პრობლემები მოაგვარა ეკლესიის სასარგებლოდ და ეპისკოპოსების ქონება ეკლესიის საკუთრებაში რჩებოდა¹¹.

მეორე მნიშვნელოვანი გარემოება კერძო ტიპის საქველმოქმედო გაერთიანებების გაჩენაა. საერთო სამართლის სისტემაში რეგისტრაციის პირველი მიღებული ფორმა „ნდობის საზოგადოება“, ანუ ე.წ. Charitable Trust იყო, რომელიც ნდობით აღჭურვილ პირებს საერთო ქონების განკარგვის საშუალებას აძლევდა. დროის ცვლილებასთან ერთად ძლიერი სუვერენის გავლენა არარეგისტრირებულ „ნდობის საზოგადოებებზე“ გავრცელდა და მათთვის სავალდებულო გახდა სახელმწიფოს მხრიდან რაიმე ნებართვის მიღება.

როგორც ჯეიმს ფიშმენი აღწერს, ეკლესიებისთვის „საქველმოქმედო ნდობის საზოგადოების“ (Charitable Trust) ფორმით რეგისტრაცია ყველაზე კარგი გამოსავალი იყო, რადგან საქველმოქმედო კორპორაციის (Charitable Corporation) რეგისტრაციის ნებართვას დედოფალი გაცემდა, ხოლო ნდობის საზოგადოების ფორმით რეგისტრაციის შემთხვევაში, 1601 წელს მიღებული კანონის საფუძველზე, რეგისტრაცია გაცილებით მარტივად მიიღწეოდა ადგილობრივ დონებზე¹².

დ) რელიგიური ორგანიზაციების რეგისტრაციის სისტემის საფუძვლები აშშ-ში

აშშ-ში რელიგიური ორგანიზაციების რეგისტრაციისთვის ორი ძირითადი წინა პირობა არსებობს: რელიგიის თავისუფლების მაღალი ხარისხი და სახელმწიფოსა და ეკლესიის გამიჯვნის პრინციპი. ეს ორი ფაქტორი განაპირობებს, ერთი შეხედვით, ტექნიკური რეგისტრაციის საკითხის გადაწყვეტას მაქსიმალურად ფართო არჩევანის და სახელმწიფოს მინიმალური მონაწილეობის პირობებში. საწყის ეტაპზე ეკლესიები ინგლისის მსგავსად ამერიკაშიც საქველმოქმედო

¹⁰ W Cole Durham Jr, "Facilitating Freedom of Religion or Belief through Religious Association Laws" in Facilitating Freedom of Religion or Belief: A Desk book (Koninklijke Brill NV, Leiden 2004)p. 334.

¹¹ Frederick Pollock and Frederic William Maitland, The History of English Law Before The Time of Edward I (Liberty Fund, Indianapolis, Indiana 2010 reprint, originally published 1898) p. 502-505.

¹² Fishman, James J., "The Development of Nonprofit Corporation Law and an Agenda for Reform" (1985). Pace Law Faculty Publications. Paper 71, p. 620.

ნდობის საზოგადოებების ფორმით იქმნებოდნენ (Charitable Trust)¹³. თუმცა დროის დინებასთან ერთად ამერიკულმა სამართალმა ევოლუცია განიცადა და დღეისთვის რეგისტრაციის მოდელის ანალიზი საინტერესო სურათს გვთავაზობს.

რელიგიურ ორგანიზაციებს შეუძლიათ ისარგებლონ რეგისტრაციის განსხვავებული ფორმებით, რომელთა შორის ყველაზე გავრცელებულია¹⁴:

1. არარეგისტრირებული კავშირი;
2. ერთი პირის ორგანიზაცია corporation sole;
3. რელიგიური არამომგებიანი კორპორაცია;
4. არამომგებიანი კორპორაცია;
5. საქველმოქმედო ან რელიგიური ნდობის საზოგადოება;
6. მომგებიანი კორპორაცია.

ამ ჩამონათვალიდან ორგანიზაციათა 87%, 2004 წლის კვლევის თანახმად, რელიგიური არამომგებიანი კორპორაციის ფორმით იყო რეგისტრირებული¹⁵. 15 შტატში მოქმედებს კონკრეტული დენომინაციის სტატუსის განმსაზღვრელი კანონი. ეს ტრადიცია გრძელდება ევროპული გავლენით და პროფესორი დიურჰეიმი მას იტალიისა და ესპანეთის მოდელს ადარებს იმ განსხვავებით, რომ შტატების შემთხვევაში ნებისმიერ დაინტერესებულ ორგანიზაციას შეუძლია ისარგებლოს უკვე ამ კანონებით განსაზღვრული წესრიგით¹⁶.

თუმცა აშშ-ის კანონმდებლობის თანახმად, მიუხედავად იმისა, თუ რეგისტრაციის რა ფორმას ირჩევს რელიგიური ორგანიზაცია, რამდენიმე პირობა ყველგან თანაბრად მოქმედებს, ესენია: რეგისტრაციის დროის სიმცირე, დამფუძნებელთა მინიმალური რაოდენობა, ლიცენზირების ნაცვლად მარტივი დეკლარირების რეჟიმი. რეგისტრაცია ავტომატურად არ წარმოშობს საგადასახადო შეღავათებს¹⁷.

რეგისტრაციის მიმართ სახელმწიფოს დამოკიდებულებიდან გამომდინარე, განასხვავებენ ფასილიტაციურს, როდესაც სახელმწიფოს მინიმალური ფუნქცია აქვს და მაკონტროლებელ რეჟიმებს, როცა სახელმწიფო „მზრუნველი მამის“ როლში გამოდის და ცდილობს, ორგანიზაციის საქმიანობა სრულად გააკონტროლოს. რა თქმა უნდა, თანასწორობის პრინციპი ამ ორ სხვადას-

¹³ G.G. Bogert & G.T. Bogert, *The Law Of Trust and Trustees* (rev. 2d ed. 1979).

¹⁴ Williams Rhys H. and John P.N. Massad, *Religious Diversity, Civil Law and Institutional Isomorphism in Religious organizations in The United States: A Study of Legal Identity, Religious freedom and the Law*, ed. James A. Serritella et al. (Durham: Carolina Academic Press, 2004) p. 111-128.

¹⁵ იხ. იქვე.

¹⁶ W Cole Durham Jr, "Facilitating Freedom of Religion or Belief through Religious Association Laws" in *Facilitating Freedom of Religion or Belief: A Desk book* (Koninklijke Brill NV, Leiden 2004) p. 337.

¹⁷ იხ. იქვე. 341.

ხვა მოდელში განსხვავებულადაა განხორციელებული. ფასილიტაციური რეჟიმები უფრო მეტ თანასწორობის შესაძლებლობას ქმნიან და მაკონტროლებელი რეჟიმების პირობებში მეტია სხვადასხვა ეკლესიისთვის პრივილეგიების მინიჭების ტენდენცია¹⁸.

ევროპულ ქვეყნებში მოქმედი რეგისტრაციის რეჟიმები ამ კლასიფიკაციაში მაკონტროლებელ რეჟიმთა შორისაა. თუმცა როგორც ბოლო წლებში განხორციელებული რეფორმები გვიჩვენებს, სიტუაცია თანდათან იცვლება და სახელმწიფოები მაკონტროლებელი ფუნქციიდან მეტად ფასილიტაციურ რეჟიმებზე გადადიან. ამის მაგალითია გერმანიის საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება, რომლის თანახმადაც, რელიგიური ორგანიზაციისთვის მინიჭებული საჯარო სამართლის იურიდიული პირის სტატუსი (ძირითადად მინიჭებული ჰქონდათ ე.წ. „ტრადიციულ“ ეკლესიებს) ვეღარ იქნება პრივილეგირებული სტატუსის წინა პირობა¹⁹. ამავე ტენდენციის ნაწილია სკანდინავიის ქვეყნებში ბოლო ორი ათწლეულის მანძილზე განხორციელებული რეფორმები დეესტაბლიშმენტის²⁰ მიმართულებით, რომელმაც ლუთერანული ეკლესიის სტატუსი გაუთანაბრა სხვა რელიგიური ორგანიზაციების სტატუსს და ა.შ.

II. რელიგიური ორგანიზაციების რეგისტრაციის პრობლემა საქართველოში

რელიგიური ორგანიზაციების რეგისტრაციის საკითხი საქართველოს კანონმდებლობით მოუწესრიგებელი იყო 1997 წლამდე, სანამ ძალაში არ შევიდა საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი²¹. საქართველოს კონსტიტუციაში არაფერია ნათქვამი რეგისტრაციის საკითხზე. კონსტიტუციის თავდაპირველი ვერსია რელიგიის თავისუფლებისა და საქართველოში მართლმადიდე-

¹⁸ W Cole Durham Jr, “Facilitating Freedom of Religion or Belief through Religious Association Laws” in Facilitating Freedom of Religion or Belief: A Desk book (Koninklijke Brill NV, Leiden 2004) p. 339.

¹⁹ გერმანიის საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება იელოვას მოწმეთა საქმეზე, რომლის თანახმადაც ბერლინის ფედერალური ადმინისტრაციული სასამართლოს გადაწყვეტილება, უარი ეთქვას Religionsgemeinschaft der Zeugen Jehovas en Deutschland რეგისტრაციაზე იმ მოტივით, რომ მათი დოქტრინა „უარს ამბობს იესოს მიწიერ კუთვნილებაზე“ და ამით მიუთითებს მომხრეებს, თავი აარიდონ არჩევნებში მონაწილეობის ვალდებულებას – არაკონსტიტუციურია. სასამართლომ ისტორიულ გადაწყვეტილებაში პრიდაპირ მიუთითა, რომ სასამართლოს ფუნქცია არ არის, გამოიკვილოს რელიგიის შინაარსი და ამ გზით ჩაერიოს მის შიდა საქმიანობაში. რელიგიის შინაარსი არ უნდა იყოს რეგისტრაციის საკითხის განხილვისას გამოკვლეული გარემოება. Die Verfassungsbeschwerde betrifft die Voraussetzungen, unter denen eine Religionsgemeinschaft nach Art. 140 GG i. V. m. Art. 137 Abs. 5 Satz 2 der Verfassung vom 11. August 1919. (Weimarer Reichsverfassung, im Folgenden: WRV) den Status einer Körperschaft des öffentlichen Rechtserlangen kann. 2000/19/12

²⁰ ტერმინი შემოტანილია „ესტაბლიშმენტის“ მოდელის საპირისპიროდ და მიუთითებს სახელმწიფოსა და ეკლესიის დაშორებაზე.

²¹ საქართველოს კანონი – საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი. საქართველოს პარლამენტი – 26.06.1997/ <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/31702>.

ბელი ეკლესიის ისტორიული როლის შესახებ ზოგადი ჩანაწერით შემოიფარგლებოდა (მუხლი 9 და მუხლი 19)²².

1997 წლის მნიშვნელოვან ნოვაციად ითვლება სამოქალაქო კოდექსის მიღება, სადაც გაკეთდა ჩანაწერი რელიგიური ორგანიზაციების რეგისტრაციის საკითხთან დაკავშირებითაც. 1509-ე მუხლის „ე“ პუნქტის თანახმად²³, რელიგიური გაერთიანებები, ისევე როგორც პოლიტიკური პარტიები, წარმოადგენდნენ საჯარო მიზნების მისაღწევად შექმნილ ორგანიზაციებს და მათი სტატუსი უნდა განსაზღვრულიყო, როგორც საჯარო სამართლის იურიდიული პირი. თუმცა, საკანონმდებლო ბაზა ამ დროისთვის არ განსაზღვრავდა საჯარო სამართლის იურიდიული პირის საქმიანობის ფორმებს, რეგისტრაციისა და ფინანსური ანგარიშგებების საკითხს.

საჯარო სამართლის იურიდიული პირის შესახებ კანონი პარლამენტის მიერ მიღებულ იქნა სამოქალაქო კოდექსის მიღებიდან 2 წლის შემდეგ – 1999 წელს²⁴. აღნიშნული კანონით, საჯარო სამართლის იურიდიული პირები იქმნებოდა ან კანონით და კანონქვემდებარე აქტით, ან სპეციალური აღმასრულებელი ბრძანებით²⁵. საჯარო სამართლის იურიდიული პირის შესახებ კანონში არ იყო განსაზღვრული რელიგიური ორგანიზაციების სპეციალური საჭიროებები და გამოტოვებული იყო მათი რეგისტრაციის საკითხი.

რელიგიური ორგანიზაციების შესახებ არ არსებობდა არც სპეციალური კანონი. მიუხედავად იმისა, რომ პრინციპების დონეზე ჩამოყალიბებული იყო რელიგიური გაერთიანების საჯარო სამართლის იურიდიულ პირად დაფუძნება, განუსაზღვრელი იყო მისი რეგისტრაციისა და კონტროლის ტექნიკური საკითხები, რაც შეუძლებელს ხდიდა გაერთიანებების რეალურად შექმნას (როგორც საჯარო სამართლის იურიდიული პირის შესახებ კანონის მიღებამდე, ისე მისი

²² საქართველოს კონსტიტუცია 1997 წლის მდგომარეობით:
 „მუხლი 9: სახელმწიფო აღიარებს ქართული მართლმადიდებელი ეკლესიის განსაკუთრებულ როლს საქართველოს ისტორიაში, ამასთან ერთად აცხადებს სრწმენისა და აღმსარებლობის სრულ თავისუფლებას, ეკლესიის დამოუკიდებლობას სახელმწიფოსაგან.
 მუხლი 19: 1. ყოველ ადამიანს აქვს სიტყვის, აზრის, სინდისის, აღმსარებლობისა და რწმენის თავისუფლება.
 2. დაუშვებელია ადამიანი სდევნა სიტყვის, აზრის, აღმსარებლობის ან რწმენის გამო, აგრეთვე მისი იძულება გამოთქვას თავისი შეხედულება მათ შესახებ.
 3. დაუშვებელია ამ მუხლში ჩამოთვლილ თავისუფლებათა შეზღუდვა, თუ მათი გამოვლინება არ ლახავს სხვათა უფლებებს“.

²³ საქართველოს კანონი – საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი. საქართველოს პარლამენტი – 1997 წ. / <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/31702>.

²⁴ საქართველოს კანონი – საჯარო სამართლის იურიდიული პირის შესახებ. საქართველოს პარლამენტი – 28.05.1999 / <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/19204>.

²⁵ იქვე:
 „მუხლი 5. უფლებაუნარიანობის შეძენა. 2. საჯარო სამართლის იურიდიული პირი შეიძლება შეიქმნას:
 ა) კანონით;
 ბ) საქართველოს პრეზიდენტის ბრძანებულებით;
 გ) სახელმწიფო მმართველობის ორგანოს ადმინისტრაციული აქტით კანონით პირდაპირ გათვალისწინებულ შემთხვევაში“.

მიღების შემდეგ). მეტიც, საბჭოთა კავშირის პერიოდიდან შემორჩენილი ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსის 199-ე მუხლის პირველი პუნქტის მიხედვით²⁶, რელიგიურ გაერთიანებებს დაეკისრებოდათ ჯარიმა, თუ ისინი თავს აარიდებდნენ რეგისტრაციას. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ვერ მოვიძიეთ ვერც ერთი შემთხვევა, როცა რელიგიური ორგანიზაციები დაჯარიმდნენ რეგისტრაციის არქონის გამო. აღნიშნულმა დებულებამ იარსება 2005 წლამდე, მანამდე, სანამ არ შეიცვალა რელიგიური გაერთიანებების რეგისტრაციის წესი.

ამგვარი საკანონმდებლო ვაკუუმის პირობებში, რელიგიური ორგანიზაციები ცდილობდნენ სხვადასხვა სამართლებრივი მექანიზმების გამოყენებით გამოსავლის მოძებნას, რათა მათთვის შესაძლებელი ყოფილიყო ეფექტური საქმიანობა²⁷.

გამოსავლის ძიებაში რელიგიურმა ორგანიზაციებმა სცადეს გამოეყენებინათ საქველმოქმედო ორგანიზაციებისთვის ხელმისაწვდომი რეგისტრაციის შესაძლებლობები და დარეგისტრირებულიყვნენ არასამეწარმეო იურიდიულ პირად, „კავშირად“ (არაკომერციული იურიდიული პირი), რაც მათ შესაძლებლობას მისცემდა იურიდიული პირის სტატუსით ეწარმოებინათ საქმიანობა. 1998-1999 წლებში თბილისის რაიონულ სასამართლოებს დარეგისტრირებული ჰყავთ 11 ასეთი ორგანიზაცია²⁸. თუმცა აღნიშნული გამოსავალი სტატუსის ქონის გარანტიას არ იძლეოდა, როგორც ეს დადასტურდა 1999 წლის სასამართლოს გადაწყვეტილებით.

1999 წელს საქართველოში გაიმართა ერთ-ერთი ყველაზე გახმაურებული პროცესი რელიგიურ უმცირესობებთან დაკავშირებით²⁹. საქართველოს პარლამენტის წევრმა გურამ შარაძემ

²⁶ ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსი – მუხლი 199. რელიგიურ გაერთიანებათა შესახებ კანონმდებლობის დარღვევა:

„1) რელიგიურ გაერთიანებათა ხელმძღვანელების მიერ სახელმწიფო მმართველობის ორგანოებში ამ გაერთიანებათა რეგისტრაციისაგან თავის არიდება: გამოიწვევს დაჯარიმებას შრომის ანაზღაურების ორ მინიმალურ ოდენობამდე.“

²⁷ 1997-2003 წლებში, საქართველოს საბაჟო სამსახურმა რელიგიური ორგანიზაციების საკუთრება, ლიტერატურა და რიტუალური დანიშნულების ტვირთები მრავალჯერ შეაჩერა, დააკავა, ხელი შეუშალა ქვეყანაში შემოტანას, რადგან მიმღები არ იყო სათანადო ფორმით რეგისტრირებული. უზრუნველყოფა 2003 N6(18) საქართველოში ადამიანის უფლებების შესახებ 2002 წლის მოხსენება(ადამიანის უფლებების მიმოხილვა 2002 – N1), თავისუფლების ინსტიტუტი; ქ.თბილისი; 2003 წ.

²⁸ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო. იეჰოვას მოწმეები და სხვ. საქართველოს წინააღმდეგ. 16 აგვისტო. 2001 წ.

ქრისტიანული კავშირი „მადლი ღვთისა“ 26.07.1999; კამელიელი მღვდლების ორდერის ფილიალი საქართველოში 28.05.98; წმინდა გიორგის მებრძოლთა ორდერის ფილიალი საქართველოში 12.01.99; ღვთის ქართველ შვილთა კავშირი 10.04.1998; ქალთა ქრისტიანულ-დემოკრატიული კავშირი 12.05.1999; საერთაშორისო მოძრაობა „ქრისტიანთა რემი“ 12.03.1999; რეგისტრირებული კავშირი „მართლმადიდებელი“ 29.04.1999; კავშირი „მრევლი“ 12.05.1998; „საქართველოს ინვალიდთა მართლმადიდებელ ქრისტიანთა კავშირი 23.05.1998; ღვთის ასამბლეა“ 06.11.1998; საქართველოს ქრისტიან-დემოკრატთა მოძრაობა 25.03.1999; ქრისტიანული საზოგადოება „ვაზი“ 25.03.1999. საერთაშორისო საზოგადოება „წმინდა მიწა“ 12.03.1999; სახელმწიფოსგან ოფიციალური მონაცემების მიღება გართულებულია იმ პერიოდის არქივთან არსებული პრობლემების გამო.

²⁹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების პალატის განჩინება. საქმე N33/599. ქ.თბილისი. 2001 წ.

და პოლიტიკურმა გაერთიანებამ „საქართველო უპირველეს ყოვლისა“ შეიტანეს სარჩელი რაიონულ სასამართლოში იეჰოვას მოწმეთა გაერთიანების აკრძალვის მოთხოვნით. მოსარჩელე ასაბუთებდა, რომ აღნიშნული გაერთიანება საშიში იყო საზოგადოებისთვის, ეწეოდა ანტი-ეროვნულ საქმიანობას და საშიშროებას უქმნიდა უმრავლესობას – მართლმადიდებელ თემს, რადგან მათი სწავლებები ანტიბიბლიური იყო³⁰. რაიონულმა სასამართლომ მოსარჩელის არ-გუმენტაცია არ გაიზიარა³¹.

სააპელაციო სასამართლომ ქვედა ინსტანციის მიერ მიღებული გადაწყვეტილება შეცვალა³². მან იეჰოვას მოწმეთა რელიგიურ გაერთიანებას რეგისტრაცია გაუუქმა არსებულ კანონმდებლობასთან შეუსაბამობის მოტივით. სასამართლო დაეყრდნო იმ ფაქტს, რომ „სპეციალური კანონი, რომელიც რელიგიურ ცხოვრებას მოაწესრიგებს საქართველოში, დღეს არ არსებობს“. მოსამართლე მიიჩნევდა, რომ რეგისტრაციის გაუქმება არ მოახდენდა უარყოფით გავლენას საქართველოს კონსტიტუციის მე-19 მუხლით გარანტირებულ რელიგიის თავისუფლებაზე“. სასამართლო ასევე მიუთითებდა, რომ რელიგიური ორგანიზაციების იურიდიული სტატუსის გარეშე დარჩენა არ ქმნიდა პრობლემას და ამის გამო ვერ ჩაითვლებოდა მათი რელიგიური მოღვაწეობა აკრძალულად.

უზენაესმა სასამართლომ დაადასტურა სააპელაციო სასამართლოს პოზიცია და ფართოდ განმარტა მოტივაცია³³. სასამართლომ გადაწყვიტა, რომ კონკრეტული ორგანიზაცია, თავისი არსითა და საქმიანობით იყო რელიგიური გაერთიანება, რომელსაც ჰქონდა მიღებული კერძო სამართლის იურიდიული პირის – კავშირის სტატუსი, ხოლო რელიგიური ორგანიზაციის საქმიანობა გამართლებული იქნებოდა მხოლოდ კანონით დადგენილ საჯარო სამართლის იურიდიული პირის სტატუსის ფარგლებში, მიუხედავად იმისა, კანონი რეალურად იძლევა თუ არა რეგისტრაციის საშუალებას. სასამართლომ მოტივაციის მე-4 პარაგრაფის მე-9 პუნქტში მიუთითა: *„ვიდრე კანონით არ განსაზღვრულა რელიგიური ორგანიზაციების როგორც საჯარო სამართლის იურიდიული პირების შექმნის, ორგანიზაციისა და საქმიანობის წესი*

³⁰ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო. იეჰოვას მოწმეები და სხვ. საქართველოს წინააღმდეგ. 16 აგვისტო. 2001 წ.

მას ერთვოდა ისეთი დაუსაბუთებელი და უცნაური ბრალდებები, როგორიცაა:

„იელოველები წამლავდნენ მთელი თბილისის პურის მარაგს სპერმის, შარდის და განავლის ნარევით“.

„უარესი ფაქტი მოხდა გორის რაიონში, სოფელ ტყვიავში. ახალშობილი ბავშვი გაგუდეს და შემდეგ ჩააგდეს ეზოს საპირფარეოში. ეს იყო შეწირვა“.

„იგივე სოფელში დამტკიცებულია როგორც ფაქტი, რომ ქალები და ბავშვები გადმოხტნენ სახლის სახურავიდან, რათა შეუერთდნენ იეჰოვას სულს. ამან იმსხვერპლა მრავალი ადამიანი“.

³¹ რაიონული მოსამართლის წინაშე მსჯელობა იყო ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა ევროპის კონვენციის მე-9, მე-11 და მე-14 მუხლებზე. თუმცა სასამართლო დაეყრდნო საქართველოს კონსტიტუციის 26-ე (გაერთიანების შექმნის უფლება) და საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 31-ე მუხლს.

რაიონული სასამართლოს გადაწყვეტილება, ქ.თბილისი, 2000 წ., 29 თებერვალი.

³² თბილისის საოლქო სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გავოტრების საქმეთა სააპელაციო პალატის გადაწყვეტილება, 2000 წ., 26 ივნისი.

³³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გავოტრების პალატის განჩინება. საქმე N3კ/599. ქ. თბილისი. 2001 წ.

სამოქალაქო კოდექსის 1509-ე მუხლის პირელი ნაწილის „ე“ ქვეპუნქტის თანახმად, დაუმგებელია კერძო სამართლის იურიდიული პირების ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმების გამოყენება“.

სასამართლომ იეჰოვას მოწმეთა შექმნილ ფილიალზეც იგივე ლოგიკა გაავრცელა. რადგან მათი მიზანი რელიგიური საქმიანობა იყო, ჩათვალა, რომ არც მას უნდა ეარსება სამოქალაქო კოდექსით დადგენილი ფილიალის ნორმების ფარგლებში. გადაწყვეტილების მიხედვით, ორგანიზაცია, რომელიც რელიგიურ საქმიანობას ეწეოდა, ვერ დაარეგისტრირებდა წარმომადგენლობას საქართველოში ვერც ერთ შემთხვევაში. თუმცა შეზღუდვამ არ იქონია ეფექტი სხვა ორგანიზაციებზე³⁴, ვისაც ასეთივე წესით ქონდა ფილიალები რეგისტრირებული.

ამ მოვლენების საპასუხოდ ორგანიზაცია „Human Rights Watch“ თავის 2002 წლის ყოველწლიურ მოხსენებაში წერს: „პროკურორებისა და პოლიციის უმოქმედობისა ან თანამონაწილეობის, ასევე იეჰოვას მოწმეთათვის იურიდიული ერთეულის სტატუსის შეწყვეტის შესახებ უზენაესი სასამართლოს თებერვლის გადაწყვეტილების ფონზე, 2001 წელს კოლექტიური თავდასხმების სიხშირე გაიზარდა...“³⁵.

საბოლოოდ, იეჰოვას მოწმეების რეგისტრაციის შესახებ საქმე გაგრძელდა ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოში და 2015 წლის მაისში მოსარჩელე მხარის წარმატებით დასრულდა. სასამართლომ დაადასტურა სახელმწიფოს მიერ ადამიანის უფლებათა კონვენციის მე-9 და მე-11 მუხლების დარღვევა³⁶.

იმ ფონზე, როცა 1997 წელს დადგენილი რეგისტრაციის წესი გაუმართავი იყო, რელიგიური გაერთიანებების ნაწილი ცდილობდა ვითარების შეცვლას, რადგან ექმნებოდათ კონკრეტული პრობლემები. „ძალიან ძნელია კათოლიკური ეკლესიის აშენება, რადგან კათოლიკური ეკლესია საქართველოში არ არის იურიდიული პირი“. – აცხადებდა მამა გაბრიელ ბრაგანტინი, ქუთაისის კათოლიკური ეკლესიის წინამძღვარი³⁷. საკანონმდებლო ვაკუუმის შევსების მიზნით, წმინდა საყდრის წარმომადგენლობამ, თბილისში რომის პაპის ვიზიტის შემდეგ, 1999 წლიდან დაიწყო ვატიკანსა და საქართველოს შორის თანამშრომლობის დოკუმენტზე საუბარი და მუშაობა³⁸.

³⁴ „არსებობს, სულ მცირე, რვა (8) რელიგიური ფილიალი, რომელიც რეგისტრაციაში არის გატარებული სასამართლოს ან იუსტიციის სამინისტროს მიერ იგივე კანონმდებლობის საფუძველზე“. იეჰოვას მოწმეების და სხვ. საქართველოს წინააღმდეგ – ევროპის ადამიანის უფლებათა სასამართლო 2001 წ.

³⁵ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო – საქმე „გლდანის კონგრეგაციის 97 წევრი და ოთხი სხვა პირი საქართველოს წინააღმდეგ“ – საჩივარი N71156/01.

³⁶ ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო – „იეჰოვას მოწმეების გაერთიანება და სხვები საქართველოს წინააღმდეგ“ – საჩივარი N72874/01.

³⁷ „არშემდგარი ხელშეკრულება დაპირისპირებას აღრმავებს“, ელ. საინფორმაციო პორტალი – სივილ ჯორჯია, 01 ოქტომბერი, 2001 წ. <http://www.civil.ge/geo/article.php?id=4876>.

³⁸ „საქართველო უარს ამბობს ვატიკანთან ხელშეკრულების გაფორმებაზე“ – ელ. საინფორმაციო პორტალი – სივილ ჯორჯია, 19 სექტემბერი 2001 წ. <http://www.civil.ge/geo/article.php?id=4818>.

2001 წლის 18 სექტემბერს სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა ილია II კონფერენციაზე განაცხადა, რომ „სახელმწიფოთაშორისი შეთანხმება მართლმადიდებელ საქართველოსა და ვატიკანს შორის არ არის სასურველი“³⁹. საბოლოოდ, 2003 წელს, საქართველოს მართლმადიდებელი ავტოკეფალური სამოციქულო ეკლესიის⁴⁰ მოთხოვნის შედეგად, საქართველოს ხელისუფლებამ ჩაშალა საქართველოსა და ვატიკანს შორის სახელმწიფოთაშორისი ხელშეკრულების მიღება, რომელიც კათოლიკური ეკლესიის იურიდიული სტატუსის განსაზღვრას ისახავდა მიზნად⁴¹. მთავრობის მეთაურმა კი ამას „გაუგებრობა“ უწოდა⁴². „არშემდგარი ხელშეკრულებით ყველაზე მეტად დაზარალდნენ სწორედ ქართველი კათოლიკეები, რომლებსაც „არანაირი უფლებები და იურიდიული სტატუსი არ გააჩნიათ“⁴³ – მიუთითებდა ვატიკანის წარმომადგენელი.

საკანონმდებლო ვაკუუმის შევსებას შეეცადა სახელმწიფო 2002 წელს. პარლამენტში წარმოდგენილი იყო სამი კანონპროექტი⁴⁴ (საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს მიერ შემუშავებული კანონპროექტი „სინდისის თავისუფლებისა და რელიგიური გაერთიანებების შესახებ“; საქართველოს პარლამენტის იურიდიულ საკითხთა, კანონიერებისა და ადმინისტრაციული რეფორმების კომიტეტის მიერ შემუშავებული კანონპროექტი „საჯარო სამართლის იურიდიული პირის შესახებ“ საქართველოს კანონში ცვლილებებისა და დამატებების შეტანის შესახებ“ და სახელმწიფოს, სამართლის და რელიგიის ინსტიტუტის მიერ შემუშავებული კანონპროექტი „რელიგიური გაერთიანებების შესახებ“), რომელიც მიზნად ისახავდა რელიგიური გაერთიანებების ფუნქციონირების, რეგისტრაციისა და კონტროლის წესების დადგენას.

სამივე კანონპროექტის თანახმად, რელიგიური გაერთიანება საჯარო სამართლის იურიდიულ პირად მიიჩნეოდა. არც ერთი შემოთავაზებული ცვლილებების პაკეტი არ გაიზიარა საკანონმდებლო ორგანომ.

ხაზგასასმელია, რომ ამ პერიოდში საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია ითხოვდა, რელიგიური ორგანიზაციები დაყოფილი ყოფილიყვნენ 3 კატეგორიად, საიდანაც პირველში, როგორც პრივილეგირებული თემი – იქნებოდა თვითონ; მეორე – სხვა ტრადიციული რწმენები (კათოლიციზმი, იუდაიზმი, ისლამი, სომხური ეკლესია), რომლებსაც ექნებოდათ საქართველო-

³⁹ იქვე.

⁴⁰ შემდეგში მოვიხსენიებთ როგორც: საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია

⁴¹ არქივისკოპოს ჟან-ლუი ტორანმა, წმინდა საყდრის უცხოეთის ქვეყნებთან ურთიერთობების მდივანმა, საქართველოს მთავრობის მიერ ბოლო წუთში ჩაშლილ ხელშეკრულებასთან დაკავშირებით საკმაოდ მკაცრი განცხადება გააკეთა. ხელშეკრულების ჩაშლას მიესალმა საპატრიარქო – „არ შემდგარი ხელშეკრულება დაპირისპირებას აღრმავებს“ - ელ. საინფორმაციო პორტალი – სივილ ჯორჯია, 01 ოქტომბერი, 2001 წ. <http://www.civil.ge/geo/article.php?id=4876>

⁴² იხ. იგივე

⁴³ იხ. იგივე.

⁴⁴ კონფერენციის მასალები, კანონმდებლობა რელიგიის შესახებ – ახალგაზრდა იურისტთა ასოციაცია, 2002 წ.

ში არსებობის უფლება და მესამე, სხვა რელიგიური მიმდინარეობები, რომელთა მოღვაწეობაც მკაცრად უნდა გაკონტროლებულიყო ან სულაც აკრძალულიყო⁴⁵.

პარალელურად, 2002 წელს სახელმწიფოსა და საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალურ მართლმადიდებელ ეკლესიას შორის⁴⁶ გაფორმდა კონსტიტუციური შეთანხმება⁴⁷, რომელიც ყველა სხვა პრივილეგიებთან ერთად ცნობდა აღნიშნულ რელიგიურ გაერთიანებას ისტორიულად ჩამოყალიბებულ საჯარო სამართლის სუბიექტად და სრულუფლებიან საჯარო სამართლის იურიდიულ პირად: „3. ეკლესია წარმოადგენს ისტორიულად ჩამოყალიბებულ საჯარო სამართლის სუბიექტს, - სახელმწიფოს მიერ აღიარებულ სრულუფლებიან საჯარო სამართლის იურიდიულ პირს, რომელიც თავის საქმიანობას წარმართავს საეკლესიო (კანონიკური) სამართლის ნორმებით, საქართველოს კონსტიტუციის, ამ შეთანხმებისა და საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად“⁴⁸.

იმ დროისთვის საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალური მართლმადიდებელი ეკლესია გახდა ერთადერთი საჯარო სამართლის იურიდიული პირი, რომელიც კანონით იყო დაცული. აღნიშნული ეკლესიის სტატუსს განსაკუთრებით ამყარებდა ამავე დოკუმენტში მინიჭებული უფლებები და შესაძლებლობები. მათ შორის: მართლმადიდებელი საეკლესიო პირების სამხედრო სამსახურისგან გათავისუფლება, საჯარისო ფორმირებებში და საპატიმროებში მოძღვრის ინსტიტუტის შექმნა, განათლების დამადასტურებელი დოკუმენტებისა და სამეცნიერო ხარისხების გაცემის უფლებამოსილება, ბიზნესის თავისუფლად წარმოების შესაძლებლობა, ისტორიული მემკვიდრეობის დაბრუნების შესაძლებლობა და სხვა.

III. გეოგრაფიის ძიებაში

2003 წლის „ვარდების რევოლუციის“ შემდეგ ახალმა მთავრობამ რელიგიურ უმცირესობათა დაცვა პრიორიტეტულ საკითხად აქცია, თუმცა რეგისტრაციის პრობლემა ერთბაშად არ მოგვარებულა.

2004 წელს საკონსტიტუციო სასამართლოს სარჩელით მიმართა ორმოცდაათიანელთა თემმა⁴⁹, რომელიც სამოქალაქო კოდექსის 1509-ე მუხლის „ე“ პუნქტის კონსტიტუციურობაზე დავობდა.

⁴⁵ ასევე, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, „მართლმადიდებელი ეკლესიის როლი ქართული ნაციონალური იდენტობის ჩამოყალიბებაში“, 2013.

⁴⁶ საქართველოს მოქალაქეების 84% თავს მიიჩნევდა მართლმადიდებლად, საქართველოს სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტი. საქართველოს მოსახლეობის 2002 წ. საყოველთაო აღწერა: http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=676&lang=geo.

⁴⁷ საქართველოს პარლამენტის დადგენილება – „საქართველოს სახელმწიფოსა და საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალურ მართლმადიდებელ ეკლესიას შორის“ კონსტიტუციური შეთანხმების დამტკიცების შესახებ, ქ. თბილისი, 27.11.2002. <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/41626>.

⁴⁸ იქვე. მუხლი 1. პუნქტი 3.

⁴⁹ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლო – მოქალაქე ნიკოლაი კალუცი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ, რეგ. N-300, 2004 წ.

მოსარჩელე მიუთითებდა, რომ სამოქალაქო კოდექსი არღვევდა კონსტიტუციით დაცულ რელიგიის თავისუფლების პრინციპს. ის იშველიებდა საქართველოს კონსტიტუციის 39-ე მუხლს⁵⁰ და „რელიგიისა და რწმენის საფუძველზე არსებული დისკრიმინაციისა და შუღლის აღმოფხვრის შესახებ“ გაეროს დეკლარაციაზე მითითებით ასახულებდა რეგისტრაციის უფლების არსებობას⁵¹.

პარლამენტმა სასამართლოს მიერ გადაწყვეტილების გამოტანამდე მიიღო ცვლილებები (06.04.2005 წ.) სამოქალაქო კოდექსში და გააუქმა აღნიშნული ჩანაწერი.

2005 წლის ანგარიშში სახალხო დამცველის აპარატი აღნიშნავს, რომ პოზიტიური სიახლეა სამოქალაქო კოდექსის 1509 მუხლის ცვლილება, რისი მეშვეობითაც სახელმწიფო საშუალებას აძლევს რელიგიურ ორგანიზაციებს, დარეგისტრირდნენ როგორც კერძო სამართლის იურიდიული პირები⁵². თუმცა სამოქალაქო კოდექსის ჩანაწერის გაუქმებამ არსებული სამართლებრივი პრობლემები სრულად არ მოაგვარა⁵³.

ზოგიერთმა რელიგიურმა ორგანიზაციამ სადავო გახადა რეგისტრაციის არსებული რეჟიმი და მოითხოვა საპატრიარქოს სტატუსთან გათანაბრება, რაზეც მიუთითებდა სახალხო დამცველი საკუთარ მოხსენებაში: „*თუმცა, ეს არ არის პრობლემის საბოლოო გადაწყვეტა, რადგან ზოგიერთი რელიგიური ორგანიზაცია – კერძოდ, სომხეთის სამოციქულო ეკლესია, კათოლიკური ეკლესია და ზოგიერთი სხვა აცხადებს, რომ მათ არ სურთ, დარეგისტრირდნენ როგორც კერძო სამართლის იურიდიული პირები, რადგან რეგისტრაციის დღეისათვის არსებული შესაძლო ფორმები – კავშირი ან ფონდი – სრულად ვერ ასახავს რელიგიური გაერთიანების სპეციფიკას*“.

თავის მხრივ მართლმადიდებელი ეკლესიაც აპელირებდა საკანონმდებლო ბაზის გაუმართაობაზე. ასე მაგალითად, 2006 წელს მის წარმომადგენლებს გაუმართლებლად მიაჩნდათ ქ. თბილისში აშენებულიყო „ასურული კულტურის ცენტრი“, რომელსაც ხელმძღვანელობდა კათოლიკური ეკლესიის ასირიელი მღვდელმსახური პადრე ბენიამინი:

⁵⁰ მუხლი 39. საქართველოს კონსტიტუცია არ უარყოფს ადამიანისა და მოქალაქის სხვა საყოველთაოდ აღიარებულ უფლებებს, თავისუფლებებსა და გარანტიებს, რომლებიც აქ არ არის მოხსენიებული, მაგრამ თავისთავად გამომდინარეობს კონსტიტუციის პრინციპებიდან, საქართველოს კონსტიტუცია.

⁵¹ გაეროს გენერალური ასამბლეა N35/55 რეზოლუცია, 25 ნოემბერი, 1981.

⁵² საქართველოს სახალხო დამცველი, სახალხო დამცველის წლიური ანგარიში, 2005 წ.

⁵³ „რელიგიური გაერთიანებისათვის ამ ეტაპზე კვლავაც გადაუჭრელი რჩება, ვინაიდან კათოლიკური ეკლესიის, სომხური სამოციქულო ეკლესიისა და ლუთერულ-ევანგელური ეკლესიის მესვეურები უარს აცხადებენ კერძო სამართლის იურიდიული სუბიექტის სტატუსის მოპოვებაზე. მათთვის მიუღებელია ფონდის ან კავშირის სახით არსებობა, მით უფრო, რომ საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია საჯარო იურიდიულ პირს წარმოადგენს. შესაბამისად, ისინი ითხოვენ ან რელიგიური გაერთიანებების შესახებ კანონის მიღებას, ან ამა თუ იმ კონფესიასა და სახელმწიფოს შორის ხელშეკრულების გაფორმებას და პრობლემის ამ გზით მოგვარებას“. საქართველოს სახალხო დამცველი, სახალხო დამცველის წლიური ანგარიში, 2005 წ.

„ მიუხედავად იმისა, რომელი კონფესიის საკუთრებაა იგი, ეს შენობა მინც უკანონოა, რადგან არ არსებობს ის სამართლებრივი ბაზა, რომელიც რელიგიური ორგანიზაციის ფუნქციონირებას და მათი საკულტო ნაგებობის მშენებლობას ითვალისწინებს“⁵⁴.

2005 წელს, საქართველო სამოქალაქო კოდექსში განხორციელებული ცვლილებებით, 1509-ე მუხლს დაემატა ახალი „ვ“ პუნქტი, რომელმაც საპატრიარქოსთვის მინიჭებული საჯარო სამართლის იურიდიული პირის სტატუსი კიდევ ერთხელ დაადასტურა. „მუხლი 1509. კერძო და საჯარო სამართლის იურიდიული პირები

1. სამოქალაქო კოდექსით გათვალისწინებულ საჯარო სამართლის იურიდიულ პირებად ითვლებიან:

გ) კონსტიტუციური შეთანხმებით აღიარებული საჯარო სამართლის იურიდიული პირი...“

რელიგიური გაერთიანებების რეგისტრაციის წესის შესახებ რამდენიმე მნიშვნელოვანი შეხვედრა ჩაატარა სახალხო დამცველთან არსებულმა რელიგიათა საბჭომ, რასაც მოჰყვა გარკვეულ პოზიციებზე შეჯერება. შედეგად, ორგანიზაციებმა სახელმწიფოს წარუდგინეს რელიგიური გაერთიანებების სამართლებრივი სტატუსის მოწესრიგების საკუთარი ხედვა. ის მოიცავდა გაერთიანებების მიერ სტატუსის არჩევის შესაძლებლობას, ამას არ უნდა გამოეწვია იერარქიზაცია და სახელმწიფოს არ უნდა ჰქონოდა კონტროლის შესაძლებლობა.

აღნიშნულმა საკითხმა მიიქცია ევროსაბჭოს ყურადღება 2011 წელს, როცა ევროპის საბჭოს საპარლამენტო ასამბლეამ განაცხადა, რომ იგი „შეშფოთებულია შესაბამისი სამართლებრივი სტატუსის და სამართლებრივი დაცვის ნაკლებობის გამო არსებული სარწმუნოებებისთვის, საქართველოს მართლმადიდებლური ეკლესიის გარდა“.

რეზოლუცია მოუწოდებდა საქართველოს: „მიიღოს სპეციალური კანონი რელიგიის შესახებ, რომელიც შესაბამის და თანასწორ სამართლებრივ სტატუს შესთავაზებს ქვეყანაში არსებულ ყველა სარწმუნოებას“⁵⁵.

IV. რეფორმის მეორე ეტაპი — რეგისტრაციის ლიბერალური რეჟიმი

2011 წლის 1 ივლისს დეპუტატების: თოდრიას, თაქთაქიშვილის და წიკლაურის მიერ პარლამენტში წარდგენილი იყო საკანონმდებლო ინიციატივა სამოქალაქო კოდექსში ცვლილებების

⁵⁴ საქართველოს საპატრიარქოს განცხადება-18 სექტემბერი, 2006 წ.; საქართველოს სახალხო დამცველის ანგარიში, 2006 წ.

⁵⁵ ელ. საინფორმაციო პორტალი – სივილ ფორჯია, ქ. თბილისი, 2011 წ., 11 ივლისი <http://civil.ge/geo/article.php?id=24311>.

შესახებ⁵⁶. ინიციატივა გულისხმობდა კოდექსის 1509-ე მუხლს დამატებოდა „ზ“ ქვეპუნქტი, რომლის მიხედვითაც, საჯარო სამართლის იურიდიული პირებად ჩათვლებოდნენ ასევე ის რელიგიური გაერთიანებები, „რომლებსაც გააჩნიათ მჭიდრო ისტორიული კავშირი საქართველოსთან“. „ზ“ ქვეპუნქტს ასევე ახლდა იმ რელიგიური გაერთიანებების ჩამონათვალი, რომლებიც კანონმდებლებმა მიიჩნიეს საქართველოსთან ისტორიული კავშირის მქონედ⁵⁷.

ამ ინიციატივის პირველად წარდგენილი განმარტებითი ბარათის თანახმად: „კანონპროექტის მომზადება განაპირობა საქართველოში არსებული რელიგიური გაერთიანებების სამართლებრივი სტატუსის განსაზღვრასთან დაკავშირებული საკანონმდებლო რეგულირების სრულყოფის აუცილებლობამ. კერძოდ, დღეს მოქმედი კანონმდებლობით არასათანადოდ არის მოწესრიგებული საქართველოსთან ტრადიციული კავშირის მქონე რელიგიური გაერთიანების: რომაული კათოლიკური ეკლესიის, სომხური სამოციქულო წმინდა ეკლესიის, მუსლიმანთა თემის, იუდეველთა თემის და საქართველოს ევანგელურ-ბაპტისტური ეკლესიის სტატუსი⁵⁸. ამავე დოკუმენტში ვკითხულობთ, რომ აღნიშნულ რელიგიურ გაერთიანებებზე „შესაბამისად გავრცელდება საქართველოს კანონმდებლობით განსაზღვრული ნორმები საჯარო სამართლის იურიდიული პირების შესახებ“. ამის შემდეგ, მეორე მოსმენა გაიმართა 5 ივლისს, სადაც პროექტი არსებითად შეიცვალა. „ზ“ ქვეპუნქტიდან გაქრა რელიგიური ორგანიზაციების ჩამონათვალი, ხოლო დამატებულ 1509¹ მუხლში განისაზღვრა რელიგიური გაერთიანებების რეგისტრაციის წესი⁵⁹.

⁵⁶ საქართველოს პარლამენტი, საკანონმდებლო ინიციატივა „საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში ცვლილებების შეტანის თაობაზე“, რეგ-ნომერი 07-3/467/7 <http://www.parliament.ge/ge/law/7494>.

⁵⁷ იქვე. პირველი მოსმენა:

- ზ) რელიგიური გაერთიანებები, რომლებსაც გააჩნიათ მჭიდრო ისტორიული კავშირი საქართველოსთან;
 - ზ.ა) რომაული კათოლიკური ეკლესია;
 - ზ.ბ) სომხური სამოციქულო წმინდა ეკლესია;
 - ზ.გ) მუსლიმანთა თემი;
 - ზ.დ) იუდეველთა თემი;
 - ზ.ე) საქართველოს ევანგელურ-ბაპტისტური ეკლესია.

⁵⁸ იქვე.

⁵⁹ საქართველოს კანონი – სამოქალაქო კოდექსი, მუხლი 1509¹:

1. რელიგიური გაერთიანებები შეიძლება დარეგისტრირდნენ საჯარო სამართლის იურიდიულ პირებად.
2. ამ მუხლის პირველი პუნქტი არ ზღუდავს რელიგიური გაერთიანებების უფლებას, დარეგისტრირდნენ როგორც ამ კოდექსით გათვალისწინებული არასამეწარმეო (არაკომერციული) იურიდიული პირები, აგრეთვე, ეწეოდნენ საქმიანობას როგორც ამ კოდექსით გათვალისწინებული არარეგისტრირებული კავშირები.
3. რელიგიური გაერთიანებების რეგისტრაციას ახორციელებს საჯარო რეესტრის ეროვნული სააგენტო.
4. საჯარო რეესტრის ეროვნული სააგენტო უფლებამოსილია საჯარო სამართლის იურიდიულ პირად დარეგისტრირდეს საქართველოსთან ისტორიული კავშირის მქონე რელიგიური გაერთიანებები, ან ის რელიგიური გაერთიანებები, რომლებიც ასეთი სტატუსით სარგებლობენ ევროპის საბჭოს წევრ ქვეყანაში.
5. საჯარო სამართლის იურიდიული პირის ფორმით რეგისტრირებული რელიგიური გაერთიანებების მიმართ არ ვრცელდება საჯარო სამართლის იურიდიული პირის შესახებ საქართველოს კანონი.
6. რელიგიური გაერთიანებების რეგისტრაციი სმიმართ მოქმედებს არა სამეწარმეო (არაკომერციული) იურიდიული პირების რეგისტრაციისთვის დადგენილი წესი.

მეორე მოსმენაზე კომიტეტის გამოთქმული შენიშვნების შემდეგ, საბოლოოდ, აზრი შეჯერდა შემდეგზე – უნდა ამოვარდნილიყო რელიგიური გაერთიანებების ჩამონათვალი და 1509 მუხლს დამატებულ პირველ ნაწილს სსიპ-ად რეგისტრაციის შესაძლებლობა უნდა მიეცა არა მარტო პირველადად წარდგენილ კანონპროექტში მოცემული ხუთი რელიგიური გაერთიანებისთვის, არამედ ყველასთვის, ვისაც ისტორიული კავშირი ჰქონია საქართველოსთან და ევროპის საბჭოში არსებული გაერთიანებებისთვის, რომლებიც იქ მიჩნეული არიან რელიგიად⁶⁰.

მესამე მოსმენისთვის სამოქალაქო კოდექსში ცვლილებების შეტანის პროექტში გაჩნდა ახალი დებულებები, რომლის მიხედვითაც შეიცვალა 1509-ე მუხლის „ვ“ პუნქტიც და მისი ფორმულირება მოხდა შემდეგნაირად.

1. სამოქალაქო კოდექსით გათვალისწინებულ საჯარო სამართლის იურიდიულ პირებად ითვლებიან:

ვ) საქართველოს კონსტიტუციური შეთანხმებით აღიარებული საჯარო სამართლის იურიდიული პირი – საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალური მართლმადიდებელი ეკლესია⁶¹;

საკანონმდებლო ორგანომ რელიგიური გაერთიანებების სტატუსის განსაზღვრის დროს, კვლავ გაუსვა ხაზი მართლმადიდებელი ეკლესიის განსაკუთრებულ სტატუსს.

აღნიშნულმა ცვლილებებმა არაერთგვაროვანი რეაქცია გამოიწვია საზოგადოებაში. ცვლილებების პაკეტს პროტესტით უპასუხა მაშინდელმა საპარლამენტო და არასაპარლამენტო ოპოზიციამ, რომელიც ახალ საკანონმდებლო რეჟიმს საპატრიარქოსთვის „საფრთხის შემცველად“ აღიქვამდა⁶².

რაც შეეხება რელიგიური გაერთიანებების პოზიციას: მათმა უმრავლესობამ რელიგიური ორგანიზაციის ახლებური ტიპის რეგისტრაციის შესაძლებლობა მოიწონა. 2011 წლიდან რელიგიური ორგანიზაციები არჩევენ, სსიპ-ის სტატუსით დარეგისტრირდნენ. ამ შემთხვევაში საჯარო სამართლის იურიდიული პირის საქმიანობა ხორციელდება სამოქალაქო კოდექსით განსაზღვრული არაკომერციული იურიდიული პირის წესით. მიუხედავად იმისა, რომ სამართლებრივი თვალსაზრისით ორ სტატუსს შორის სხვაობა არ არსებობდა, რელიგიურმა ორგანიზაციებმა

⁶⁰ იქვე.

⁶¹ 2011 წლამდე მისი ფორმულირება შემდეგნაირად იყო ჩამოყალიბებული: მუხლი 1509: 1. სამოქალაქო კოდექსით გათვალისწინებულ საჯარო სამართლის იურიდიულ პირებად ითვლებიან:

ვ) კონსტიტუციური შეთანხმებით აღიარებული საჯარო სამართლის იურიდიული პირი.

⁶² ელ. საინფორმაციო პორტალი – სივილ ჯორჯია, ქ.თბილისი, 2011 წ., 6 ივლისი. <http://www.civil.ge/geo/article.php?id=24290>.

საჯარო სამართლის იურიდიული პირის სტატუსი მეტად ადეკვატურად ჩათვალეს⁶³: „საქართველოში დიდი ხანია ვმოღვაწეობთ. თუმცა იურიდიული რეგისტრაციის გავლაზე პრინციპულად ვაცხადებდით უარს, ვინაიდან მიგვაჩნდა, რომ არ შეიძლება ეკლესია ჩემი ან ვინმეს დაფუძნებული იყოს. ჩვენ გვწამს, რომ ეკლესია უფალმა დააფუძნა და ის არ შეიძლება კერძო სამართლის იურიდიული პირი იყოს – ანუ მე ან თქვენ დავაფუძნოთ. ვინაიდან არ გვეკონდა იურიდიული ფორმა, სასამართლომ ერთ-ერთ გადაწყვეტილებაში უარი გვითხრა სარჩელის დაკმაყოფილებაზე. მოხარული ვართ, რომ კანონში ეს ცვლილებები შევიდა“, – განაცხადა საქართველოში კათოლიკური ეკლესიის ეპისკოპოსმა ჯუზეპე პაზოტომ თბილისის ადამიანის უფლებათა სახლთან საუბრისას (2011).

აღნიშნულ ცვლილებებს მიესალმება ასევე სომხური ეკლესიაც, რომელიც წლების განმავლობაში დაურეგისტრირებელი იყო: „ჩვენ მივესალმებით აღნიშნულ ცვლილებებს. თუმცა არ ვიცით, როგორ იმუშავებს ის პრაქტიკაში. უკვე დავიწყეთ სათანადო დოკუმენტების მოძიება და საჯარო სამართლის იურიდიულ პირად რეგისტრაციის მოთხოვნით უახლოეს მომავალში მივმართავთ საჯარო რეესტრს“, – განაცხადა მარი არაქელოვამ, სომხური სამოციქულო ეკლესიის პრესასთან ურთიერთობის სამსახურის ხელმძღვანელმა.

აღსანიშნავია, რომ განხორციელებული ცვლილებების შემდეგ, მიუხედავად არჩევანის მრავალფეროვნებისა, რელიგიური გაერთიანებები ყველა შემთხვევაში რეგისტრირდებიან როგორც საჯარო სამართლის იურიდიული პირები. 2011-2013 წლებში 12-მა რელიგიური გაერთიანებამ შეიძინა სსიპ-ის სტატუსი⁶⁴.

V. ახალი კანონი, ძველი პრობლემები

ისტორიული წინა პირობების ანალიზის საფუძველზე შეიძლება მივუთითოთ, რომ ერთი შეხედვით, ტექნიკური რეგისტრაციის საკითხი რელიგიური ორგანიზაციებისთვის ფუნდამენტური მნიშვნელობის მქონე რამდენიმე ინტერესთანაა დაკავშირებული, ესენია:

- ა) კოლექტიურად საქმისწარმოებისთვის დაცული ინსტიტუტის შექმნის საჭიროება;
- ბ) საკუთრების დაცვის აუცილებლობა;
- გ) სოციალური და პოლიტიკური სტატუსის მოპოვების აუცილებლობა.

საქართველოს მაგალითი ადასტურებს ამ კლასიფიკაციის თანამედროვეობას. სწორედ ეს სამი ფაქტორი განაპირობებდა საქართველოში რელიგიური ორგანიზაციების რეგისტრაციის სისტემის რეფორმირებას.

⁶³ „ადამიანის უფლებათა სახლი, კათოლიკური ეკლესიის ეპისკოპოსის ჯუზეპე პაზოტოს განცხადება, 2011 წ. <http://www.humanrights.ge/index.php?a=main&pid=13892&lang=geo>.

⁶⁴ რელიგიურ გაერთიანებათა საჭიროებების კვლევა საქართველოში. ტოლერანტობისა და მრავალფეროვნების ინსტიტუტი (TDI), 2013 წ.

რეგისტრაციის საკითხის ფორმალური მხარის გადაწყვეტა მნიშვნელოვანი წინსვლაა რელიგიურ უმცირესობათა დაცვის თვალსაზრისით, თუმცა იმ პირობებში, როდესაც კვლავაც მოუგვარებელი რჩება ქონებრივი დავები და სამართლიანი საგადასახადო რეჟიმის საკითხები, ძნელია ახლად განხორციელებული რეფორმის ეფექტურობაზე ლაპარაკი. 2012 წლის არჩევნების შემდეგ, პირველივე საკანონმდებლო ინიციატივამ, რომელიც რელიგიურ ორგანიზაციებს შეეხებოდა, საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის პატრიარქს გაუფართოვა პრივილეგია, „საღვთისმეტყველო დაწესებულებებში“ გაეცა სამეცნიერო ხარისხები და თავად განესაზღვრა აკადემიური ხარისხის მინიჭების პროცედურები⁶⁵. ეს ნაბიჯი ეკლესიათა მიმართ თანაბარი მოპყრობის თვალსაზრისით წარმატებად ნამდვილად ვერ შეფასდება, რადგან მსგავს უფლებამოსილებას არც ერთი სხვა ეკლესიის რელიგიური ლიდერი არ ფლობს.

პრობლემად რჩება სახელმწიფო დაფინანსების ეკლესიებისთვის გამოყოფის საკითხიც. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის გარდა დაფინანსება მიიღო დამატებით რამდენიმე რელიგიურმა თემმა⁶⁶, თანასწორი მოპყრობის საკითხი აქაც პრობლემად რჩება, რადგან დაფინანსების სამართლებრივი საფუძველი კვლავაც სადავოა და დაფინანსებულ ორგანიზაციათა წრე კვლავაც შემოსაზღვრულია მთავრობის მიერ.

რელიგიური ორგანიზაციებისთვის თანაბარი სტატუსის მინიჭება საქართველოს იმ ქვეყნებს შორის აქცევს, სადაც რეგისტრაციის ლიბერალიზაციის საკითხი ბოლო წლების აქტუალური თემაა. პრობლემების მიუხედავად, რელიგიური ორგანიზაციების რეგისტრაციის ქართული მოდელი კონტინენტური ევროპისთვის საინტერესო სიახლედ რჩება. თუმცა იურიდიულ სტატუსზე თანაბარი ხელმისაწვდომობა მნიშვნელობას დაკარგავს, თუ მისგან გამომდინარე შედეგებიც არ იქნება თანაბრობის უზრუნველმყოფელი.

⁶⁵ „უმაღლესი განათლების შესახებ“ საქართველოს კანონში ცვლილების შეტანის თაობაზე“ საქართველოს კანონი, მიღ. თარიღი – 28/12/2012, ინიციატორი – საპ. უმრავლესობის წევრი ზ. ძიძიგური. <http://parliament.ge/ge/law/131/129> ; <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1810416>.

⁶⁶ საქართველოში არსებული რელიგიური გაერთიანებებისათვის საბჭოთა ტოტალიტარული რეჟიმის დროს მიყენებული ზიანის ნაწილობრივ ანაზღაურებასთან დაკავშირებული ზოგიერთი ღონისძიების შესახებ – საქართველოს მთავრობის განკარგულება N437, 2014 წ., 13 მარტი. თანხა მიიღო: მუსლიმური თემი, იუდეური თემი, რომაულ-კათოლიკე თემი, სომეხთა სამოციქულო ქრისტიანთა თემი. <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/2282674>.